

Σπύρος Α. Μοσχονάς

Η λογοκλοπή ως προϋπόθεση της δημοσιογραφίας

Χρειάζομαι έναν όρο λιγότερο αξιολογικό, περισσότερο ουδέτερο και πιο γενικό από τον όρο «λογοκλοπή». Θα χρησιμοποιήσω λοιπόν τον όρο «αναπαραγωγή». Όλες οι λογοκλοπές είναι αναπαραγωγές, αλλά μόνον ορισμένες αναπαραγωγές μπορούν να θεωρηθούν λογοκλοπές.

Θα παρουσιάσω με ελάχιστα παραδείγματα τρεις περιπτώσεις αναπαραγωγής: αναπαραγωγή είδησης, αναπαραγωγή είδησης- γνώμης, αναπαραγωγή γνώμης. Ως είδηση εκλαμβάνω οτιδήποτε εκλαμβάνεται ως είδηση (σύμφωνα, δηλαδή, με κάποιες διαμορφωμένες «αξίες»: βλ. Bell, 1991: 155-160). Ως είδηση-γνώμη εννοώ τη συνηθισμένη μείξη είδησης με γνώμη ή γνώμης με είδηση (γνωμοείδηση θα τη λέγαμε), που είναι διαδεδομένη σ' ένα είδος της νεότερης δημοσιογραφίας η οποία ασκείται κυρίως σε ιστολόγια και είναι συνήθως ακτιβιστική. Θα την αναγνωρίσετε μόλις τη δείτε. Ως γνώμη εννοώ και την τεκμηρίωση γνώμης, δηλαδή και την έρευνα και το ρεπορτάζ.

Θα δείξω ότι οι αναπαραγωγές είδησης και είδησης-γνώμης ξεκάθαρα δεν είναι περιπτώσεις λογοκλοπής. Για λογοκλοπή μπορούμε να μιλάμε κυρίως στις περιπτώσεις αναπαραγωγής γνώμης/τεκμηρίωσης – και υπό προϋποθέσεις.

Θέλω να τονίσω ότι η προσέγγισή μου είναι περιγραφική, όχι κανονιστική. Εκκινεί από τη γλωσσολογία, δηλαδή από προσπάθειες γραμματικής κατανόησης της λογοκλοπής. Δεν τρέφω για τη λογοκλοπή αρνητικά αισθήματα. Μου προκαλεί έντονη περιέργεια. Με διασκεδάζει. Θεωρώ ότι χωρίς αυτήν η δημοσιογραφία, ή, τέλος πάντων, ορισμένοι δημοσιογράφοι, δεν θα υπήρχαν.

Ας δούμε τώρα τις τρεις περιπτώσεις αναπαραγωγής.

Αναπαραγωγή είδησης

Τη Δευτέρα 24 και την Τρίτη 25 Νοεμβρίου του 2009 δημοσιεύεται στις ελληνικές εφημερίδες, απογευματινές και πρωινές, και σε πολλά ειδησεογραφικά σάιτ η «είδηση» ότι ένας Βέλγος ασθενής, που εθεωρείτο ότι ήταν σε κώμα επί 23 χρόνια, στην πραγματικότητα είχε συνείδηση της κατάστασής του και του περιβάλλοντός του, αλλά δεν μπορούσε να επικοινωνήσει. Τα σχετικά δημοσιογραφικά άρθρα εμφανίζονται άλλα με όνομα «επιμελητή», άλλα με όνομα «συντάκτη», άλλα ανώνυμα. Η είδηση είναι παρμένη από ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία ή μεταφράζεται και αναπροσαρμόζεται από αγγλικά και γαλλικά μίντια. Ας συγκρίνουμε δύο χαρακτηριστικά κείμενα, χωρίς κατ' ανάγκη να υπάρχει άμεση σχέση δανεισμού μεταξύ τους (η αναπαραγωγή μπορεί να έχει γίνει από οποιαδήποτε άλλη πηγή):

«Ούρλιαζα από μέσα μου, μα δεν με άκουγε κανείς»

Επί 23 χρόνια νόμιζαν ότι ήταν σε κώμα· όμως εκείνος καταλάβαινε τα πάντα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Νατάσα Μπαστέα

Επί 23 χρόνια ο Ρομ Χούμπεν ήταν παγιδευμένος μέσα στο σώμα του. Όλοι θεωρούσαν ότι βρισκόταν σε κωματώδη κατάσταση έπειτα από αυτοκινητικό δυστύχημα το 1983. Κι όμως, όπως λέει, «ούρλιαζα από μέσα μου, αλλά δεν μπορούσε να με ακούσει κανείς».

Ο Χούμπεν ήταν ανίκανος να επικοινωνήσει με τους γιατρούς ή την οικογένειά του. «Ήταν σαν να ζούσα επί 23 χρόνια σε ένα όνειρο», λέει ο 46χρονος σήμερα Χούμπεν, η πραγματική κατάσταση του οποίου αποκαλύφθηκε πριν από 3 χρόνια - αλλά μόλις χθες έγινε γνωστή- όταν οι γιατροί τού έκαναν ειδικές εξετάσεις απεικόνισης του εγκεφάλου και διαπίστωσαν ότι λειτουργεί σχεδόν φυσιολογικά. [...]

Ο Χούμπεν, ο οποίος βρίσκεται σε νοσοκομείο κοντά στις Βρυξέλλες, μπορεί να επικοινωνεί πλέον μέσω ενός κομπιούτερ με ειδικό πληκτρολόγιο που χρησιμοποιεί με το δεξί του χέρι, το οποίο κινείται λίγο. [...] (Τα Νέα 24/11/2009)

'I screamed, but there was nothing to hear': Man trapped in 23-year 'coma' reveals horror of being unable to tell doctors he was conscious

By Allan Hall

A car crash victim has spoken of the horror he endured for 23 years after he was misdiagnosed as being in a coma when he was conscious the whole time.

Rom Houben, trapped in his paralysed body after a car crash, described his real-life nightmare as he screamed to doctors that he could hear them - but could make no sound.

'I screamed, but there was nothing to hear,' said Mr Houben, now 46, who doctors thought was in a persistent vegetative state.

'I dreamed myself away,' he added, tapping his tale out with the aid of a computer.

Doctors used a range of coma tests before reluctantly concluding that his consciousness was 'extinct'.

But three years ago, new hi-tech scans showed his brain was still functioning almost completely normally. [...] (*Daily Mail* 23/11/2009)

Δεν άργησε να αποκαλυφθεί ότι η όλη υπόθεση ήταν μια ιατρική πλάνη ή, ενδεχομένως, μια απάτη (αποκαλείται πλέον «the Rom Houben hoax»), στην οποία όμως πολλοί δημοσιογράφοι συμμετείχαν πρόθυμα, αναπαράγοντας κείμενα συναδέλφων τους και ολόκληρα αποσπάσματα από υποτιθέμενες συνεντεύξεις του Χούμπεν, ηθικολογώντας περί ευθανασίας και, κυρίως, σιωπώντας όταν η απάτη αποκαλύφθηκε.

Όμως, πριν από την αποκάλυψη, όταν η υπόθεση ήταν ακόμα είδηση, ήταν λογοκλοπή η αναπαραγωγή αυτής της είδησης; Νομίζω πως όχι, ει μη μόνο με τη νομική έννοια ότι ο τάδε οργανισμός όφειλε ενδεχομένως να καταβάλει για την αναπαραγωγή κάποια συνδρομή στον δείνα οργανισμό, να κάνει μνεία της πηγής κλπ. Η αναπαραγωγή, με άδεια ή χωρίς, είναι κοινή πρακτική στο διαδίκτυο, όπου συντελείται σε μαζική κλίμακα. Είναι τόσο μαζική που η αρχική πηγή χάνεται ήδη από τις πρώτες ώρες των αναδημοσιεύσεων. Στην Εικόνα 1, μπορεί κανείς να συγκρίνει τις πρώτες καταχωρίσεις από αναζήτηση στο Google την Τρίτη 25 Νοεμβρίου 2009 για ελληνικά και για αγγλικά

δημοσιεύματα· η αναζήτηση έδωσε αρκετές εκατοντάδες αποτελέσματα.

Εικόνα 1. Αποτελέσματα αναζήτησης ειδήσεων στο Google, 25/11/2009, με λέξεις-κλειδιά: Χούμπεν κώμα / Houben coma.

Αποτελέσματα ειδήσεων για Χούμπεν κώμα

 [Ρομ Χούμπεν: «Νιώθω πως ξαναγεννήθηκα»](#) - Πριν από 2 ώρες
Οι γιατροί θεωρούσαν πως ήταν 23 χρόνια σε **κώμα**, όμως εκείνος άκουγε, ... Μ φυσιοθεραπευτή, ο Ρομ **Χούμπεν**, πληκτρολογεί με το ένα του ...
[Η Καθημερινή - 15 σχετικά άρθρα >](#)

[kathimerini.gr](#) - [Ρομ Χούμπεν: «Νιώθω πως ξαναγεννήθηκα»](#)
25 Νοεμ. 2009 ... Ρομ **Χούμπεν**: «Νιώθω πως ξαναγεννήθηκα». Οι γιατροί θεωρούσαν πως ήταν 23 χρόνια σε **κώμα**, όμως εκείνος άκουγε, έβλεπε, αισθανόταν, ...
[www.kathimerini.gr/4d4cgj/_w_articles.../2009_309909](#) - Πριν από 2 ώρες -

[ShootandGoal.com](#) - [Ασθενής παγιδευμένος σε «κώμα» για 23 χρόνια ...](#)
Οι Βέλγοι γιατροί χρησιμοποίησαν μια διεθνώς αποδεκτή κλίμακα για να παρακολουθήσουν την κατάσταση του **Χούμπεν** όλα αυτά τα χρόνια. Γνωστή ως Κλίμακα **Κώματος** ...
[www.shootandgoal.com/page.php?bid...](#) - [Προσωρινά αποθηκευμένη](#) -

[Cosmo.gr](#) - [Για 23 χρόνια θεωρούσαν ότι βρίσκεται σε κώμα](#)
25 Νοεμ. 2009 ... Για 23 χρόνια οι γιατροί νόμιζαν ότι ο Ρομ **Χούμπεν** βρισκόταν σε άγρυπνο **κώμα**. Όμως, εκείνος άκουγε και καταλάβαινε τα πάντα, «μιλούσα και δεν με άκουγαν» θα ...
[www.cosmo.gr/News/.../256267.html](#) - [Προσωρινά αποθηκευμένη](#) -

[«Ήταν σαν να γεννιόμουν για δεύτερη φορά» - ΤΟ ΒΗΜΑ](#)
25 Νοεμ. 2009 ... **Χούμπεν** έπεσε πρώτα σε **κώμα** και στη συνέχεια περιήλθε σε κατάσταση «φυτού». Μια βασική διαφορά είναι ότι ενώ στο **κώμα** ο ασθενής έχει απώλεια ...
[www.tovima.gr/default.asp?rid=2&ct=1&artid...](#) - Πριν από 13 ώρες -

[ΤΑ ΝΕΑ On-line](#) - [«Ούρλιαζα από μέσα μου, μα δεν με άκουγε κανείς»](#)
25 Νοεμ. 2009 ... Επί 23 χρόνια ο Ρομ **Χούμπεν** ήταν παγιδευμένος μέσα στο σώμα του. ... δούμε πότε επιτέλους θα ζητηρήσουμε από το δικό μας κόμμα, κόμα, **κώμα**. ...
[www.tanea.gr/default.asp?...](#) - Πριν από 41 λεπτά - [Προσωρινά αποθηκευμένη](#) -

[«Ξύπνιος» ήταν άνδρας που νόμιζαν ότι βρισκόταν σε κώμα για 23 ...](#)
24 Νοεμ. 2009 ... Οι γιατροί θεωρούσαν ότι ο Ρομ **Χούμπεν** είχε πέσει σε **κώμα** μετά τον τραυματισμό του σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα το 1983. ...
[www.naftemporiki.gr/news/cstory.asp?id...](#) - [Προσωρινά αποθηκευμένη](#) -

Αποτελέσματα ειδήσεων για Houben coma

 [Rom Houben, Coma Victim of 23 Years Who Was NOT in a COMA!!! He ...](#) - 1 ημέρα πριν
Rom **Houben** was a prisoner of his own body for 23 years because he was misdiagnosed as having total paralysis while his brain was still fully functional! ...
[Telegraph.co.uk](#) [Gather.com](#) - [1473 σχετικά άρθρα >](#)

[Maggie's Notebook: Rom Houben Coma not a Coma: Steven Laureys is ...](#) - [[Μετάφραση αυτής της σελίδας](#)]
22 Nov 2009 ... After years of utilizing the "the internationally accepted Glasgow **Coma** Scale," and misdiagnosing Mr. **Houben**, "hi-tech scans" showed that ...
[maggiesnotebook.blogspot.com/.../rom-houben-coma-not-coma-steven-laureys.html](#) - [Προσωρινά αποθηκευμένη](#) -

[Rom Houben: Coma Misdiagnosed » Right TV](#) - [[Μετάφραση αυτής της σελίδας](#)]
23 Nov 2009 ... Rom **Houben** was trapped in his paralyzed body after a car crash and thought to be in a **coma** but was awake and aware the whole entire time! ...
[tv.rightcelebrity.com/?p=3411](#) - [Προσωρινά αποθηκευμένη](#) -

[Rom Houben, Coma Victim of 23 Years Who Was NOT in a COMA!!! He ...](#) - [[Μετάφραση αυτής της σελίδας](#)]
Rom **Houben** was a prisoner of his own body for 23 years because he was .... Where can I find a great deal online for Dust Cover for 23 in SunbriteTV ...
[askville.amazon.com/.../Houben-Coma...COMA.../AnswerDetails.do?...](#) - Πριν από 20 ώρες -

[Rom Houben, Man In Coma For 23 Years, Was Fully Conscious, Mom Says](#) - [[Μετάφραση αυτής της σελίδας](#)]
23 Nov 2009 ... BRUSSELS — For 23 torturous years, Rom **Houben** says he lay trapped in his paralyzed body, aware of what was going on around him but unable to ...
[www.huffingtonpost.com/.../rom-houben-man-in-coma-fo_n_367798.html](#) - [Προσωρινά αποθηκευμένη](#) -

[Widgetbox > Rom Houben Coma not a Coma: Steven Laureys is Rom ...](#) - [[Μετάφραση αυτής της σελίδας](#)]
24 Nov 2009 ... Rom **Houben** is a Belgium man who was completely paralyzed after an auto accident when he was 23 year.
[www.widgetbox.com/network/politics/.../houben-coma...coma.../2431060](#) -

Θα ήταν υπερβολή λοιπόν να μιλήσουμε για λογοκλοπή σε περιπτώσεις αναπαραγωγής, αναδημοσίευσης, επανάληψης σαν αυτές, οι οποίες πάντως ανήκουν στην καθημερινή ρουτίνα πολλών δημοσιογράφων.

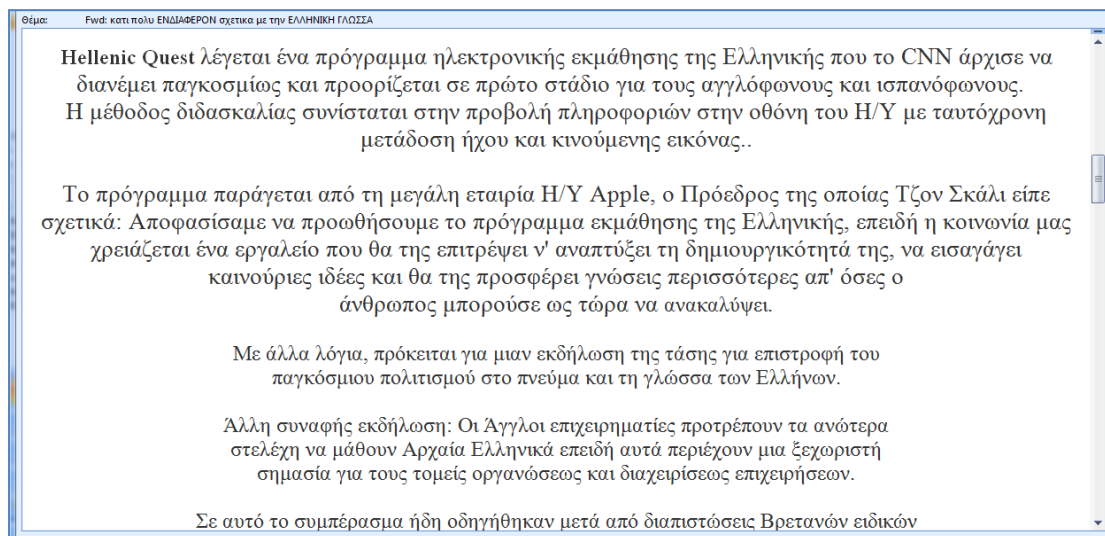
Στις περισσότερες περιπτώσεις αναπαραγωγής ειδήσεων, η φορά της αναπαραγωγής είναι, υποθέτω, κυρίως από το υπερεθνικό στο εθνικό και, αμοιβαία, από το εθνικό στο τοπικό επίπεδο. Η υπόθεσή μου αυτή είναι συμβατή με τα στοιχεία που παραθέτει ο Lewis (2007), σύμφωνα με τα οποία, στην Αμερική τουλάχιστον, η λογοκλοπή είναι δυσανάλογα συχνότερη στις μεγάλες, εθνικής εμβέλειας εφημερίδες.

Στην ελληνική μπλογκόσφαιρα αντιληπτές γίνονται συνήθως αναπαραγωγές ειδήσεων με φορά από το εθνικό στο τοπικό ή/και αντιστρόφως. Καταγγέλλονται από ανταγωνιστικούς οργανισμούς περιπτώσεις αυτούσιας αναπαραγωγής κειμένων (ή και εικόνων) χωρίς ένδειξη της πηγής· βλ. ενδεικτικά «Όταν επώνυμοι δημοσιογράφοι κλέβουν δημοσιεύματα των συναδέλφων τους και τα παρουσιάζουν σαν δικά τους...», 5/12/2011, http://online-pressblog.blogspot.com/2011/09/blog-post_5531.html. Οι περιπτώσεις αυτές αποτελούν αναπαραγωγές είδησης για τις οποίες τίθεται ζήτημα παραβίασης δικαιωμάτων. Πρόκειται για ειδήσεις που εξακολουθούν να έχουν περιορισμένο, τοπικό ενδιαφέρον, όταν αναπαράγονται από τον τοπικό στον εθνικό τύπο, ή που δεν μπορούν να αποκτήσουν ειδικότερο ενδιαφέρον, όταν αναπαράγονται από τον εθνικό στον τοπικό τύπο – έντυπο και ηλεκτρονικό. Σε κάθε περίπτωση, η έλλειψη ενδιαφέροντος είναι το αναγνωριστικό σημάδι αυτών των λογοκλοπών. Απουσιάζει από τις περιπτώσεις αυτές η μαζικότητα της αναπαραγωγής που παρατηρήσαμε στην περίπτωση Χούμπεν και η οποία, κατά κάποιο τρόπο, «απαλλάσσει» τους δημοσιογράφους από την κατηγορία της λογοκλοπής.

Αναπαραγωγή είδησης-γνώμης

Ως παράδειγμα αναπαραγωγής είδησης-γνώμης έχω διαλέξει μια πολύ γνωστή περίπτωση. Πρόκειται για κανονική χαζομάρα που δεν θα χρειαζόταν ίσως κανένα σχολιασμό αν δεν κυκλοφορούσε ευρύτατα στο ελληνικό Ίντερνετ και δεν την είχαν υιοθετήσει τα τελευταία χρόνια τουλάχιστον δύο υπουργοί Παιδείας. Ίσως έχετε λάβει πρόσφατα ένα η-μείλ σαν αυτό στην Εικόνα 2.

Εικόνα 2. Η-μέιλ σχετικά με το "Hellenic Quest"

Το μήνυμα αναφέρεται στο Hellenic Quest, ένα υποτιθέμενο «πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής που το CNN άρχισε να διανέμει παγκοσμίως» κλπ. Το πρόγραμμα παράγεται, υποτίθεται, από την Apple, με σκοπό την ενίσχυση της λογικής, γι' αυτό άλλωστε αγγλικές εταιρείες διδάσκουν αρχαία στους υπαλλήλους τους. Η ελληνική είναι η γλώσσα της λογικής, διότι είναι «η μόνη νοηματική γλώσσα»: είναι επίσης η πιο πλούσια: μόνον η αρχαία έχει έξι εκατομμύρια λέξεις, όπως αποδεικνύεται με το πρόγραμμα «[β]υκος»: είναι επίσης «μη οριακή», χωρίς όρια, κ.ά. τέτοιες ασυναρτησίες.

Ενδελεχή κριτική σ' αυτό το κείμενο έχει ασκήσει ο Νίκος Σαραντάκος (2007), ο οποίος, πολύ εύστοχα το αποκαλεί «λερναίο» κείμενο – προφανώς θεωρεί ηράκλειο το δικό του. Το λερναίο κείμενο έχει αναπαραχθεί σε δεκάδες μπλογκ. (Η πιο πρόσφατη επανεμφάνισή του έγινε στο μπλογκ «ακτιβιστής» της Θεσσαλονίκης, http://activistika.blogspot.com/2012/01/blog-post_2043.html, το οποίο ήταν και η πηγή για το η-μέιλ της Εικόνας 2.)

Προφανώς, ούτε αυτή είναι μια περίπτωση λογοκλοπής. Εδώ έχουμε μια μπροσούρα που αναπαράγεται στον ιντερνετικό πολύγραφο. Ο σκοπός είναι ιερός, τα τεκμήρια αυτονόητα. Θα ήταν παράλογο να

περιμένουμε ακτιβιστές αυτού του επιπέδου να ελέγχουν την ακρίβεια των πηγών τους. Θεωρώ πάντως, χωρίς να θέλω να υπαινιχτώ ότι δεν υπάρχουν σοβαρά δημοσιογραφικά ιστολόγια, ότι η αναπαραγωγή κειμένων όπως γίνεται σε πολλά ακτιβιστικά μπλογκ έχει σχεδόν πάντα τον χαρακτήρα του «Hellenic Quest», είναι δηλαδή αναπαραγωγή ιδεολογικών αυτονοήτων από και προς όσους τα εκλαμβάνουν ως τέτοια. Δεν είναι περιπτώσεις λογοκλοπής. Όπως βλέπετε άλλωστε, οι ίδιοι οι διανομείς τους μας καλούν να τα «προωθήσουμε», να αναπαραγάγουμε δηλαδή, το μήνυμα, «για να μαθαίνουμε σιγά-σιγά την αλήθεια!». Η συμμετοχή όσων προωθούν αυτό το μήνυμα σε μια εικονική «κοινότητα γνώμης» τους απαλλάσσει εντελώς από την κατηγορία της λογοκλοπής.

Αναπαραγωγή γνώμης

Για λογοκλοπή αρχίζουμε να μιλάμε όταν υπάρχουν κατηγοροι και κατηγορούμενοι. Αυτή είναι η διαλεκτική της λογοκλοπής: κάποιος κατηγορεί για λογοκλοπή κάποιον που την αρνείται.

Από τις καταγγελλόμενες περιπτώσεις κλοπής γνώμης, απομονώνω τρεις και τις παρουσιάζω με φθίνουσα σειρά σοβαρότητας. Η πρώτη έχει φορά από το υπερεθνικό στο εθνικό. Πρόκειται για την αντιγραφή ρεπορτάζ του Nick Cohen στον *Observer* 24/2/2008 από τον Χρήστο Μιχαηλίδη στο *LifO* τχ. 101, 28/2/2008· τα κείμενα είναι διαθέσιμα στο μπλογκ «Η Κουλουβάχατα», <http://kulluwahad.blogspot.com/2008/03/lifo-copy-paste.html>, 27/3/2008. Ο Μιχαηλίδης αρνείται την κατηγορία της λογοκλοπής· όμως, προσεκτική ανάλυση της μετάφρασης και της αναπροσαρμογής δεν μας επιτρέπει να δεχτούμε τον «δαίμονα της φωτοσύνθεσης» ως δικαιολογία. Ας συγκρίνουμε δύο παραθέματα:

The German Tax Union thinks Germany loses about €30bn (£22.5bn) a year in unpaid taxes. Much disappears into the statelet of Liechtenstein, which travel writers portray as
---

Ruritanian idyll. True, there are charming gothic castles and it is governed by the superficially quaint Prince Hans-Adam II or, to give him his full title, His Serene Highness Johannes Adam Ferdinand Alois Josef Maria Marko d'Aviano Pius von und zu Liechtenstein, Sovereign Prince of Liechtenstein, Count of Rietberg and Duke of Troppau and Jägerndorf.

But Johannes Adam etc also owns the \$100bn Liechtenstein Global Trust (LGT), which offers 'wealth management' to individuals and companies with the promise of absolute confidentiality. (Nick Cohen)

Οι φορολογικές Αρχές της Γερμανίας πιστεύουν ότι κάθε χρόνο το κράτος χάνει περίπου 30 δισεκατομμύρια ευρώ από φόρους που δεν πληρώνονται. Ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων φεύγει από τη Γερμανία και κατατίθεται σε τράπεζες στο γειτονικό κρατίδιο του Λιχτενστάιν, που θεωρείται και είναι ο παράδεισος εκείνων που έχουν πολλά να κρύψουν.

Ο Πρίγκιπας Χανς Άνταμς ο Β', ή μάλλον, για να του δώσουμε τον πλήρη τίτλο του, ή Αυτού Γαληνότης Μεγαλειότατος Γιοχάνες Άνταμ Φέρντιναντ Αλόις Γιόζεφ Μαρία Μάρκο Ντ' Αβιάνο, Πίος του Λίχτενσταϊν, Κυριάρχος Πρίγκιπας του Λίχτενσταϊν, Κόμης του Ρίτμπεργκ και Δούκας του Τροπάου και του Γιέγκεντορφ είναι ο ιδιοκτήτης του LGT (Lichtenstein Global Trust), που χειρίζεται τα χρήματα των εύπορων πελατών του με την υπόσχεση της τήρησης απόλυτης εχεμύθειας. (Χρήστος Μιχαηλίδης)

Η δεύτερη περίπτωση κλοπής έχει φορά από το εθνικό στο τοπικό. Πρόκειται για αντιγραφή από τον Χρύσανθο Τσουρούλλη, κύπριο δημοσιογράφο, ενός τουλάχιστον κειμένου του Γιάννη Πρετεντέρη, λογοκλοπή για την οποία τον επέπληξε η κυπριακή Επιτροπή Δεοντολογίας. Το εντυπωσιακό είναι ότι ο Τσουρούλλης δεν αντιγράφει το περιεχόμενο του αρχικού άρθρου, αλλά αναπαράγει, σχεδόν επί

λέξει, τη ρητορική του φόρμα: ο Πρετεντέρης αναφέρεται σε δύο επίκαιρα παραδείγματα της ελληνικής –ή «ελλαδικής», όπως θα έλεγαν οι Κύπριοι– πολιτικής ζωής, ο Τσουρούλλης, τεσσεράμισι χρόνια αργότερα, σε δύο παραδείγματα της κυπριακής. Η περίπτωση αυτή λογοκλοπής αποτελεί σημαντική ένδειξη ότι στερεοτυπικά δεν είναι μόνο είδη της δημοσιογραφίας όπως το δελτίο καιρού ή το αθλητικό ρεπορτάζ: είναι και είδη όπως η επιφυλλίδα ή, γενικότερα, η έκφραση γνώμης. Μπορούν και τα άρθρα γνώμης να λειτουργήσουν σαν μήτρες για τη συγγραφή παρόμοιων κειμένων – σαν φόρμες προς συμπλήρωση.

Κόψτε τον λαιμό σας!

Γιάννης Πρετεντέρης

Η σημερινή κυβέρνηση έχει δώσει ως τώρα πολλά δείγματα ανικανότητας. Συχνά τα εμπλουτίζει με περιπτώσεις διαφθοράς. Εσχάτως όμως διεύρυνε το ρεπερτόριό της και στον κυνισμό. Τον αυτάρκη κυνισμό των ανθρώπων που κυβερνούν ελέω Θεού, εκτός ελέγχου, χωρίς δεσμεύσεις και χωρίς υποχρεώσεις.

Δύο πρόσφατα παραδείγματα είναι εξαιρετικά χαρακτηριστικά.

* «Ας πρόσεχαν...» ήταν περίπου η επωδός του υπουργού Οικονομίας για τα Ταμεία. [...]

* «Ας πρόσεχαν...» ήταν η επωδός και του υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας για το δυστύχημα της Σαντορίνης. [...].

Δεν πρόκειται για σύμπτωση. Πρόκειται για αντίληψη. Είναι η πάγια αντίληψη των συντηρητικών παρατάξεων σε ολόκληρο τον πλανήτη: θεωρούν ότι η εξουσία τους ανήκει απλώς για να την ασκούν και από την άσκηση αυτή δεν προκύπτει καμία άλλη υποχρέωση ή καθήκον. Γι' αυτούς η εξουσία δεν είναι δουλειά, είναι βραβείο. Δεν είναι σχέδιο, είναι απολαβή. Τη νέμονται ανέλεγκτα, υπεροπτικά, χωρίς πολλές πολλές κουβέντες. [...] (Το Βήμα 15/4/2007)

Εμείς να δεις μπούχτισμα Πρόεδρε...

Χρυσάνθος Τσουρούλλης

Η σημερινή κυβέρνηση μας έχει πείσει για την ανικανότητα της. Αυτό κατέδειξε πέραν πάσας λογικής αμφιβολίας το παραγγελθέν πόρισμα του «άρτια

καταρτισμένου νομικού», Πρόεδρου της Μονομελούς Επιτροπής, διορισθέντα από τον Δημήτρη Χριστόφια, Πόλυ Πολυβίου. Εσχάτως όμως ο Δημήτρης Χριστόφιας και η κυβέρνηση του διεύρυναν το ρεπερτόριό τους και στον κυνισμό. Τον αυτάρκη κυνισμό των ανθρώπων που κυβερνούν ελέω Θεού, εκτός ελέγχου, χωρίς δεσμεύσεις και χωρίς υποχρεώσεις.

Δύο πρόσφατα παραδείγματα είναι εξαιρετικά χαρακτηριστικά.

* «Ας πρόσεχαν...» είναι περίπου η επωδός ολόκληρου του συστήματος (κυβέρνησης και ΑΚΕΛ) για του αδικοχαμένους αξιωματικούς της Ε.Φ. [...]

* «Ας πρόσεχαν...» όμως ήταν και η επωδός Κυβέρνησης και κυβερνώντος κόμματος από την πρώτη στιγμή της τραγωδίας. [...]

Δεν πρόκειται για σύμπτωση. Πρόκειται για αντίληψη. Είναι η πάγια αντίληψη των συντηρητικών παρατάξεων σε ολόκληρο τον πλανήτη: θεωρούν ότι η εξουσία τους ανήκει απλώς για να την ασκούν και από την άσκηση αυτή δεν προκύπτει καμία άλλη υποχρέωση ή καθήκον. Γι' αυτούς η εξουσία δεν είναι δουλειά, είναι βραβείο. Δεν είναι σχέδιο, είναι απολαβή. Τη νέμονται ανέλεγκτα, υπεροπτικά, χωρίς πολλές πολλές κουβέντες. [...]

(<http://www.sigmalive.com/blogs/tsouroullis/201110/426561?page=1>, 10/10/2011)

Η τρίτη περίπτωση που θα σχολιάσω είναι ένα άρθρο του Παύλου Τσίμα, «Ο Ντομινίκ στην αντιπολίτευση», δημοσιευμένο στα *Νέα* την 11/12/2010, το οποίο παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες μ' ένα κείμενο του Γεράσιμου Μοσχονά, «Η λατινοαμερικανοποίηση», δημοσιευμένο στην ίδια εφημερίδα, στην ίδια στήλη, δύο μήνες νωρίτερα, την 12/10/2010. Είναι βολικό να ξεκινήσουμε από τις ομοιότητες στη μορφή, οι οποίες ανιχνεύονται μόνο στο κομμάτι του άρθρου που παρέχει κάποια στατιστική τεκμηρίωση:

Οι κρατικές δαπάνες αντιπροσωπεύουν το 50,4% του ΑΕΠ (Eurostat, 2009) και είναι ελαφρώς χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ευρωζώνης (50,8%) και βέβαια πολύ χαμηλότερες από εκείνες χωρών όπως η Φινλανδία (56,1%) [...] [Τ]α συνολικά φορολογικά έσοδα είναι 35,1% του ΑΕΠ έναντι 40,9% για τις χώρες της ευρωζώνης (για το έτος 2008) [...] [Παρατηρείται] ακραία υστέρηση των άμεσων φόρων (7,7% στην «αριστερή» Ελλάδα έναντι 12,2% στη «συντηρητική» ευρωζώνη).
(Γ. Μοσχονάς)

Οι κρατικές δαπάνες στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν το 50,4 % του ΑΕΠ –ποσοστό ελαφρώς χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ευρωζώνης. Στη χώρα του Όλι Ρεν, για παράδειγμα, την Φινλανδία, το ποσοστό ξεπερνά το 56%. [...]οι φόροι στην Ελλάδα (με στοιχεία του 2008) είναι συνολικά 35% του ΑΕΠ (έναντι 41% στην ευρωζώνη) και οι άμεσοι φόροι, οι κοινωνικά δίκαιοι φόροι δηλαδή, είναι μόλις 7,7% (έναντι 12,2% στην ευρωζώνη). (Π. Τσίμας)

Οι ομοιότητες δεν σταματούν εδώ. Και τα δύο άρθρα εκφράζουν την ίδια περίπου γνώμη, ότι δηλαδή τα αριστερά κόμματα, αντί να αντιδρούν στη φορολόγηση, θα έπρεπε να προτείνουν ένα δικαιότερο φορολογικό σύστημα (η γνώμη αυτή, παρεμπιπτόντως, δεν ήταν και τόσο αυτονόητη όταν πρωτοδιατυπώθηκε). Συνοπτικά, στην περίπτωση αυτή μοιάζει να έχουμε: α) παράθεση στοιχείων χωρίς αναφορά, β) διατύπωση παρόμοιας γνώμης και γ) αναπλαισίωση (recontextualization), δηλ. εισαγωγή της γνώμης και της τεκμηρίωσής της σ' ένα νέο πλαίσιο, αφορμή για το οποίο δεν είναι πλέον η κρατική πολιτική ούτε η πολιτική των αριστερών κομμάτων αλλά οι δηλώσεις του Ντομινίκ Στρος Καν.

Είναι αυτή μια περίπτωση λογοκλοπής; Θα ήθελα να υποστηρίξω ότι δεν είναι, ταυτοχρόνως υποστηρίζοντας ότι, *αν ήταν*, αυτή θα ήταν και η πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση λογοκλοπής.

Εξηγούμαι: Μία αναπαραγωγή κειμένου (στην πληροφοριακή, μη ακτιβιστική δημοσιογραφία) αποτελεί λογοκλοπή αν μέρος τουλάχιστον του αρχικού κειμένου αναπαράγεται αυτούσιο, είναι δηλαδή ίδιο ή παρόμοιο σε μορφή ή/και περιεχόμενο με κάποιο προγενέστερο, και, επιπλέον, αναπλαισιώνεται, τοποθετείται δηλ. σε νέα συμφραζόμενα. Η απλούστερη αναπλαισίωση είναι αυτή του βλάκα λογοκλόπου, ο οποίος αλλάζει απλώς το όνομα του συγγραφέα, αφήνοντας το αρχικό κείμενο απaráλλαχτο. Συνήθως η αναπλαισίωση είναι πιο περίτεχνη. Η αναπλαισίωση είναι η μάσκα της λογοκλοπής.

Στη περίπτωση του άρθρου του Τσίμα, έχουμε μεν αναπαραγωγή μορφής, αλλά θα μπορούσε και ο Τσίμας να είχε ανατρέξει στην ίδια πηγή (Eurostat)· έχουμε διατύπωση παρόμοιας με την αρχική γνώμης, αλλά η ομοιότητα γνώμης ούτε ελέγχεται εύκολα ούτε επιλήψιμη είναι·

και, τέλος, έχουμε αναπλασιώση μορφής-περιεχομένου, αν υποτεθεί ότι έχουμε αναπαραγωγή τους, η οποία όμως θα μπορούσε να είναι και μια ισχυρή ένδειξη πρωτοτυπίας. Σίγουρα δεν μπορεί κανείς να κατηγορήσει τον Τσίμα ότι δεν έγραψε ένα άρθρο ενήμερο και τεκμηριωμένο· νομίζω δεν μπορεί καν να τον κατηγορήσει ότι δεν έγραψε κάτι πρωτότυπο.

Στο σημείο αυτό πρέπει να διακρίνουμε τη λογοκλοπή από την έλλειψη ή την αποφυγή αναφοράς (lack of / sloppy attribution). Πράγματι, στις περισσότερες περιπτώσεις που εξετάσαμε, τόσο αναπαραγωγής ειδήσεων όσο και αναπαραγωγής γνώμης, αρκεί η προσθήκη μιας αναφοράς για να εξαλειφθεί το στίγμα της λογοκλοπής. Άλλωστε, αυτή είναι και η συνήθης δικαιολογία του λογοκλόπου: «ο δαίμονας του τυπογραφείου έφαγε την αναφορά μου».

Συμπεράσματα

Εξέτασα τρεις περιπτώσεις αναπαραγωγής δημοσιογραφικών κειμένων: αναπαραγωγές ειδήσεων, αναπαραγωγές γνωμοειδήσεων και αναπαραγωγές γνώμης. Οι αναπαραγωγές ειδήσεων και γνωμοειδήσεων δεν αποτελούν λογοκλοπές, ει μη μόνο με τη νομική έννοια· και αν αποτελούν, είναι ακραίες, βλακώδεις μορφές λογοκλοπής, τις οποίες θα μπορούσε να αθώσει η ύπαρξη μίας και μόνης αναφοράς.

Οι πιο ενδιαφέρουσες περιπτώσεις είναι οι αναπαραγωγές γνώμης. Από τις τρεις περιπτώσεις αναπαραγωγής γνώμης που εξετάσαμε, η πιο σοβαρή φαίνεται να είναι αυτή της μετάφρασης ή άλλης αναπροσαρμογής με αλλαγή του ονόματος. Η αναπαραγωγή της ρητορικής φόρμας με αλλαγή του ονόματος είναι οπωσδήποτε αξιωματική περίπτωση: ο δημοσιογραφικός λόγος είναι έτσι κι αλλιώς στερεοτυπικός, δηλαδή αναπαραγωγίμος, μας εκπλήσσει πάντως ότι αυτό μπορεί να συμβαίνει και με άρθρα γνώμης. Η τρίτη περίπτωση, η επιλεκτική λογοκλοπή, είναι, νομίζω, η πιο συνηθισμένη, είναι όμως δύσκολο να ελεγχθεί και, ακόμη και αν οδηγός μας ήταν

κάποιες ομοιότητες στη μορφή και το περιεχόμενο, η αναπλασιώση δεν επιτρέπει τη μομφή της λογοκλοπής.

Οφείλουμε να τις κατανοήσουμε τις περιπτώσεις αναπαραγωγής ή/και λογοκλοπής που εξετάσαμε στις συνθήκες εντός των οποίων ασκείται η νεότερη δημοσιογραφία. Πρώτον, είναι μάλλον άστοχο να εκλάβουμε ως λογοκλοπές τις διαδεδομένες συλλογικές πρακτικές αναπαραγωγής που επιτελούνται σ' ένα newsroom. Ο Allan Bell, στο κλασικό βιβλίο του *The Language of News Media* (1991), μιλάει για τη «γραμμή συναρμολόγησης των ειδήσεων» για πολλαπλές γραφές, για διορθωτικό παλίμψηστο, για στρώματα γραφής, επιμέλειας, ελέγχου ενός κειμένου (the news assembly line, σ. 44· embedding in the news text, σ. 50· authoring and editing the news text, κεφ. 4). Φανταστείτε παρόμοιες πρακτικές γραφής και μεταγραφής σε παγκόσμια κλίμακα. Πριν από αυτόν, ο Erving Goffman (1981: 144), γράφοντας για την πλασιώση, διέκρινε τον «εντολέα» ενός κειμένου από τον συγγραφέα του (author) και από τον εκφωνητή του (animator). Και δεν έχει νόημα να επαναλάβουμε και εμείς, όπως ο Foucault (2001: 796), την κενή διαβεβαίωση ότι «ο συγγραφέας έχει εξαφανιστεί» («Mais il ne suffit pas, évidemment, de répéter comme affirmation vide que l'auteur a disparu»). Σε τι συνίσταται η λογοκλοπή αν δεν υπάρχει συγγραφέας; Ποιο είναι το αντίγραφο όταν δεν υπάρχει πρωτότυπο; «What difference does it make who is speaking?» (Samuel Beckett). Ο λογοκλόπος δεν είναι παρά ο «animator» μιας είδησης και το αντηχείο μιας γνώμης. Η πολλή ηθικολογία για τη λογοκλοπή στη δημοσιογραφία ξαχνά, νομίζω, ότι η αναπαραγωγή κειμένων είναι κοινή, κοινότατη δημοσιογραφική πρακτική. Τα νέα μέσα απλώς καθιστούν την πρακτική αυτή ευχερέστερη.

Δεύτερον, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι μαζί με τους αναπαραγωγούς κειμένων έχουν ενδεχομένως διαμορφωθεί και νέες αναγνωστικές συνήθειες, νέοι τρόποι κατανάλωσης των ειδήσεων και των απόψεων. Δεν έχουν εξαφανιστεί μόνον οι συγγραφείς αλλά και οι αναγνώστες· τα βιβλία και οι εφημερίδες αργοπεθαίνουν, γιατί οι αναγνώστες συνήθισαν να τσιμπολογάνε αντί να διαβάζουν (για μια πρόσφατη έκφραση της άποψης αυτής, βλ., λ.χ., Morrison 2011). Δεν

γνωρίζω αν μια τέτοια αντίληψη περιγράφει την πραγματικότητα ή αν απλώς εκφράζει τους φόβους κάποιων διανοουμένων. Αν οι σχετικές διαπιστώσεις είναι ακριβείς, τότε η λογοκλοπή δεν είναι παρά ένα σύμπτωμα της προσαρμογής στις νέες αναγνωστικές συνήθειες: είναι σαν να ευθύνεται για τη λογοκλοπή όχι μόνον ο λογοκλόπος αλλά και ο αναγνώστης.

Τρίτον, η αναπαραγωγή των κειμένων συντελείται, όπως υπαινίχτηκα ήδη, εντός κάποιων κοινοτήτων γνώμης. Θεωρείται μάλιστα ότι μπορεί κανείς, συγγραφέας ή αναγνώστης, να μπαινοβγαίνει στις κοινότητες αυτές ελεύθερα και να ψωνίζει, να διαλέγει δηλαδή, ανάλογα με τις ανάγκες της στιγμής ή τις ιδεολογικές του κλίσεις. Τέτοιες κοινότητες, αν υπάρχουν, είναι σαν τα δίκτυα επικοινωνίας που διακινούν κείμενα όπως το «Hellenic Quest». Για την ακρίβεια, οι κοινότητες αυτές δεν παράγουν γνώμες αλλά αναπαράγουν ιδεολογίες. Από κάποια απόσταση, ένα ελληνικό κυριακάτικο φύλλο, λ.χ., μοιάζει πάρα πολύ με μία τέτοια κοινότητα γνώμης. Οι επιφυλλίδες του χαρακτηρίζονται από ομοιομορφία, οι πολιτικές αντιλήψεις των συντακτών είναι παρόμοιες, οι αναγνώστες επιλέγουν το φύλλο με οπαδικά κριτήρια, όπως μια αθλητική εφημερίδα. Ψωνίζουμε ιδέες από τα ίδια μαγαζιά. Θεωρούμε την ανάγνωση ένα είδος ψηφοφορίας. Επαινούμε όσους γράφουν αυτά που θέλουμε να διαβάσουμε. Δημοσιογράφοι και κοινό εθίζονται στην αναπαραγωγή στερεοτύπων, ευνοώντας έτσι ένα είδος λογοκλοπής που δεν γίνεται καν αντιληπτό ως λογοκλοπή.

Δεν έχουμε βέβαια δικαίωμα να επικαλεστούμε τις τρεις αυτές συνθήκες –την εξαφάνιση των δημοσιογράφων, τη μεταμόρφωση των αναγνωστών, τη συμμετοχή δημοσιογράφων και αναγνωστών σε κοινότητες γνώμης– προκειμένου να «αθώσουμε» τους λογοκλόπους. Το πρόβλημα δεν είναι η αναζήτηση και η καταδίκη της λογοκλοπής αλλά η εύρεση και η προβολή της πρωτοτυπίας. Προσωπικά, θα ήθελα για κάθε γνώμη να τίθεται αυτομάτως το ζήτημα της πρωτοτυπίας, άρα και της λογοκλοπής, προτού καν τεθεί ζήτημα *συμμόρφωσης με μια γνώμη*. Θα ήθελα, συνεπώς, η παραγωγή γνώμης να είναι ανεξάρτητη από την αναπαραγωγή ιδεολογίας. Αυτή τουλάχιστον είναι η γνώμη μου.

Αναφορές

Bell A. (1991). *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell.

Foucault M (2001). *Dits et Écrits*, vol. 1: 1954-1975, Paris: Gallimard.

Goffman E. (1979). «Footing», στο *Forms of Talk*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, 1981, 124-159.

Lewis N. P. (2007). *Paradigm Disguise: Systemic Influences on Newspaper Plagiarism*, διδ. διατριβή. Univ. of Maryland, College Park.

Morrison E. (2011). «Are books dead, and can authors survive?», *The Guardian* 22/8.

Σαραντάκος Ν. (2007). «Κριτική στο Hellenic Quest, το Λερναίο κείμενο περί ελληνικής γλώσσας», <http://www.sarantakos.com/language/hquest2.html>.